

ДУШАН КОВАЧЕВИЋ

ПРОФЕСИОНАЛАЦ

ЗВЕЗДАРА ТЕАТАР БЕОГРАД (СРБИЈА)

ЧЕТВРТАК, 28. МАЈ, ПЕТАК, 29. МАЈ И СУБОТА 30. МАЈ

DUŠAN KOVAČEVIĆ

THE PROFESSIONAL

ZVEZDARA THEATRE BELGRADE (SERBIA)

THURSDAY, 28TH MAY, FRIDAY, 29TH MAY, SATURDAY, 30TH MAY

Фото: Јаков Симовић

Текст и режија: Душан Ковачевић

Text and direction: DUŠAN KOVAČEVIĆ

Сценографија: ВЛАДИСЛАВА МУНИЋ КАНИНГТОН

Set design: VLADISLAVA MUNIĆ CANNINGTON

Костимографија: ДРАГИЦА ЛАУШЕВИЋ

Costume design: DRAGICA LAUŠEVIĆ

Композитор и избор музике: ВЛАДИМИР МАРКОВИЋ

Composer and music selection: VLADIMIR MARKOVIĆ

Асистенткиња сценографкиње: МАРИЈА РУДИЋ

Set design assistant: MARIJA RUDIĆ

Дизајнери тона: СТЕФАН АНЂЕЛИЋ и НИКОЛА ЈОВОВИЋ

Sound designers: STEFAN ANĐELIĆ and NIKOLA JOVOVIĆ

Дизајнер светла: МИЛОМИР ДИМИТРИЈЕВИЋ

Lighting designer: MILOMIR DIMITRIJEVIĆ

Шминка: МАРИЈАНА ГОЛУБОВИЋ

Make-up: MARIJANA GOLUBOVIĆ

Аутор видео спота: СТЕВО МАНДИЋ

Video clip author: STEVO MANDIĆ

Улоге

Cast

Ја – Теодор Теја Крај: ИГОР ЂОРЂЕВИЋ

I – Teodor Teja Kraj: IGOR ĐORĐEVIĆ

Лука Лабан – професионалац: НЕНАД ЈЕЗДИЋ

Luka Laban – the Professional: NENAD JEZDIĆ

Марта – секретарица: АНА ФРАНИЋ

Marta – Secretary: ANA FRANIĆ

Један сасвим нормалан лудак: ДУШКО АШКОВИЋ

A Completely Ordinary Madman: DUŠKO AŠKOVIĆ

Представа траје 1 сат и 50 минута

The play is 1 hour and 50 minutes long

АУТОР

Слушајући поново комад који дуго нисам имао у рукама, ту причу о променама, схватио сам да је све исто. Од оригиналног писања тог комада, изузев две сцене, сада нисам ништа дописао. Читава та расправа између полицајца који је део Државне безбедности и писца иста је као да је комад писан јуче. То је и узбудљиво, и лепо, и трагично. Невероватно је да се за 40 година ништа није променило. Писао сам пре четрдесетак година имајући на уму тадашњу власт, комунизам. Онда смо овде имали долазак такозване демократије и одлазак комунизма који заправо никада није отишао, јер је у главама многих људи остао идентичан у политичком смислу до данашњег дана. И сада, када покушавамо да оживимо комад, ми заправо радимо исту причу као пре 40 година.

Душан Ковачевић
(Мрђеновац код Шапца, 1948)

Српски драмски писац, сценариста, филмски редитељ и академик. Дипломирао је драматургију на Академији за позориште, филм, радио и телевизију у Београду.

У ТВ Београду радио је као драматург до 1978. године. Од 1986. до 1988. радио је на Факултету драмских уметности у Београду у звању доцента. Од 1998. је директор Звездара театра у Београду. Изабран је за дописног члана САНУ 2000. године, а за редовног члана САНУ изабран је 2009. Постављен је 2005. за амбасадора Србије и Црне Горе у Португалији. У његовим остварењима бришу се оштре жанровске разлике и долази до преплитања комедије карактера, комедије нарави, фарсе и драме у ужем смислу, уосталом као што је испреплетен сам живот. Често га, као драмског писца, пореде са Браниславом Нушићем.

Написао је 21 драмско дело и 15 филмских и телевизијских сценарија. Режирао је позоришне представе и филмове. Његове драме изведене су у више од 150 иностраних позоришта.

Фото: Мартин Цандић

Добитник је чак четири Стеријине награде: Награде Стеријиног града Вршца за текст савремене комедије (*Марашонци шрче љочасни круј*, 1974) и три Стеријине награде за текст савремене драме (*Балкански шјијун*, 1984; *Свети Георгије убива аждаху*, 1987; *Доктор шустер*, 2002).

Драме: *Марашонци шрче љочасни круј* (1973), *Радован III* (1973), *Балкански шјијун* (1983), *Свети Георгије убива аждаху* (1986), *Професионалац* (1990), *Урнебесна трагедија* (1991), *Лари Томјсон, трагедија једне младости* (1996), *Генерална проба самоубиства* (2008), *Кумови* (2012), *Рођендан тосјодина Нушића* (2014), *Хијноза једне љубави* (2016).

Филмски и телевизијски сценарији: *Ко шо тамо љева* (1980), *Марашонци шрче љочасни круј* (1982), *Балкански шјијун* (1984), *Сабирни центар* (1989), *Подземље* (1995), *Била једном једна земља* (1996), *Професионалац* (2003), *Свети Георгије убива аждаху* (2009), *Није лоше бити човек* (2021).

Награде: Златна арена за најбољи југословенски филм (Фестивал југословенског филма, Пула, *Балкански шјијун*, 1984; *Сабирни центар*, 1989), Награда „Милош Црњански“ (за књигу *Драме, Задужбина „Милош Црњански“*, Београд, 1983), Златна палма за најбољи сценарио (Филмски фестивал, Кан, 1995, *Подземље*), Награда међународног жирија критике за најбољи филм FIPRESCI (Филмски фестивал, Монреал, 2003, *Професионалац*), Награда „Иво Андрић“ (за укупан животни допринос српској књижевности, 2017)

КРИТИКА

Два Давида против Голијата

Дуго већ је у тзв. комедијама Душана Ковачевића излишно анализирати аристотеловска правила за грађење драмске радње. А како је учитељев спис о комедији изгубљен можда би неки вредни истраживач успео да, на основу бројних, пословично дугочких, а и славних Ковачевићевих текстова, успостави правилник за комедиографско писање. Увод у критику (више „студију случа-

ја“) *Професионалца*, овог садашњег, је опширан, јер се о овој радности на сцени и у гледалишту не може писати објективно. Само гледањем Ковачевићевих позоришних комада уочава се од чега су саздане: увидом у интиман трагичан проблем главног јунака се, проширивањем фокуса на политичко и друштвено стање, испоставља да га је оно и изазвало и да је бављење политиком, у најширем смислу, узрок незаобилазног посрнућа тог јунака и, последично, оних око њега. Као и да је (сталним понављањем) тај процес постао ритуалан, те да се никако не може спречити. Ту Ковачевић редовно уводи апсурд, преувеличавање трагичног људског, али са толико љубави за човека и његову патњу да се апсурд претвара у гротеску, а јунак у библијског страдалника.

Теодор Теја Крај (одличан Игор Ђорђевић) је директор посрнуле издавачке куће, свестан да је жртвован. Само нека сулуда инацијска културна мисија га држи ту, са високим притиском, растуриеним животом, лажно солидарног са мукама секретарице Марте (маркантна Ана Франић), хромог од смртоносне боемштине. После многобројних верзија – позоришне, филмске, многих иностраних – *Професионалца* је непотребно препричавати, он је мера за политички театар, познат је код нас колико и Шекспиров *Хамлејш*. На 48. Тејин рођендан га посећује Лука Лабан, полицајац, који је од Тејине биографије, коју прати двадесет година, сачинио „сабрана дела“, те их „раздужује“ тог дана, пред свој забрињавајући одлазак у болницу. „Раздужио сам живот“, каже Ненад Јездић у лику Луке Лабана и то је реплика по којој се глумачки великани памте, свако по себи различит у емоцији тог „раздуживања“. Ненад Јездић је глумац нове генерације, иако већ у средњим годинама. Његова животна енергија је јака као земља. Страст за истину, правду и част врију у њему и то је, заправо, његова дефиниција појма „професионалац“. Лука Лабан Ненада Јездића ће засигурно трајати дуго и неће постајати анахрон физичким старењем овог јединственог уметника. Јездићу се верује у свим његовим улогама јер је непосредан – то је тај човек, кога представља, јер јесте, а не само јер треба да буде. Дијапазон расположења и реакција које му је Ковачевић понудио као бескрајне могућности у свом тексту су Јездићу послужиле као повод да разигравање загонетног лика Луке Лабана буде, овог пута, игра на сигурно човека који нема шта више да изгуби, и то га чини мирним, парадоксално за полицајца,

Божјим човеком! Незаборавно је музицирање на хармоници, још један заокрет у његовим досадашњим многобројним знаковима глумачког генија. И, када се „као људи“ опрашта од успоменама распамећеног Теје Краја, Лабан одлази у болницу. Али, овог пута, сигурни смо да ће из ње изаћи поново у свој такси, јер његова борба против Голијата, система који једе људе, па и своје, није готова. Не може и не сме да буде, да би ова представа још много година била овако смртоносно актуелна и лековита. А суштина мотива за њен настанак – узалудна борба са „дубоком државом“ – увек и свуда ће бити, нажалост, „сада и овде“.

Драгана Бошковић (*Вечерње новости*, 23. фебруар 2026)

У друштву сигурне п(р)атње

Ново сценско тумачење драме *Професионалац*, Душана Ковачевића подсетило нас је прво на њене изврсне вредности, на садржај чији значај нажалост није изгубио на важности од када је написана и први пут одиграна, али и на начин његове обраде, препознатљиви, трагикомичан, ковачевићевски стил драмског писања, у овом случају нешто мање урнебесно комичан, због већег драмског продубљивања. Први пут изведена такође на сцени Звездара театра (1990), такође у режији Душана Ковачевића, ова драма је вредна јер болно истинито сецира проблеме надзора, праћења и контроле, у друштву сужених слобода, и у том детаљном сецирању доноси бројне отрешњујуће спознаје о механизмима владања, променама власти, али и о односу према њеним лојалним представницима. Поред (трагичног) потврђивања нимало окрњених вредности текста, ново сценско тумачење *Професионалца* је донело и изузетну игру глумца, могућност препуштања њиховим вештинама у извођењу сложености односа између главних актера.

Игор Ђорђевић са лакоћом представља Теодора – Теју, писца и директора издавачке куће, некадашњег студента бунтовника, ватреног и нескривеног противника комунизма и Титове владавине, због чега је још у студентским данима добио верног пратиоца, Луку Лабана, полицајца, припадника службе Државне безбедности, који га је осамнаест година следео у стопу. Ненад Јездић гради лик Луке, Професионалца,

такође врло аутентично, наизглед је питом, до одређене границе, преко које испливава из њега ледена суровост, склоност ка насиљу, без много премишљања или моралних дилема, насиљу које је урођено, део његовог крвотока. Њихова игра је индивидуално врло прецизна и убедљива, заокружена у погледу стварања специфичних ликова, а такође је сугестивна и снажна и на пољу партнерства; њихов однос је жив, динамичан, пажљиво исплетен и продубљен. На сцени се веродостојно исписује успостављање тог необичног, апсурдног пријатељства, уз (обавезне) чашице ракије које стижу једна другу. Тејино првобитно неповерење и уздржаност попуштају под вишеструким ударима истине, низом сазнања детаља из његове прошлости, мутне и неразјашењене због огромних количина попијеног алкохола, између осталог. Промене у ставу и понашању лика се одражавају и на плану костима, од формалне канцеларијске углађености, финог одела које га репрезентативно представља пословном окружењу, до приличне раздрљености, неуредно извучене кошуље, и тетурања са једном шубаром, пронађеном у Лукином коферу његових изгубљених ствари (костим Драгица Лаушевић). Сценографија је такође реалистички утврђена, представља Теодорову канцеларију, обележену портретима наших знаменитих писаца. Ана Франић игра заводљиву, мазну Теодорову секретарицу, љубавницу, а Душко Ашковић гради један типичан ковачевићевски лик лудака, који у једној сцени упада у канцеларију претећи, незадовољан због односа издавача према његовом рукопису.

Режија Душана Ковачевића не доноси изненађења, у погледу одсуства жеље за развијањем богатства сценског језика, које је,

наравно, увек добродошло, а нарочито у овом случају, новог сценског читања савременог класика.

Доживљај и вредновање једне представе је битно везано за контекст, односно референтни систем, текућу продукцију. У вези са тиме, треба поменути чињеницу да је овај *Професионалац* стигао у таласу београдских премијера нападних, грубих, популистичких комедија (*Народни посланик*, *Ода радосици*, *Краљ Иби*). У поређењу са њима, што се неминовно намеће једном професионалном гледаоцу (критичару), Ковачевићева представа се вредносно издваја једним поштеним и доследним глумачким радом и умећем, и вишеслојним, изазовним значењима чији сјај (трагично) не бледи.

Ана Тасић (*Полишика*, 10. март 2026)

ПРОФЕСИОНАЛАЦ У ЗЕМЉИ ЖУЧИ И МЕДА

Постоји један давни афоризам Владимира Булатовића Виба из времена социјализма који почиње питањем: „Шта је то демократија?“ Убрзо следи луцидан Вибов одговор: „Демократија, то је када ниси затворен зато што си био отворен.“ У то време, када се са демократијом морало ценкати, настајале су и чувене црне комедије Душка Ковачевића. Најизвођенији Душков комад, *Професионалац*, који се осим у Југославији играо од Сан Франциска до Истанбула и натраг, ових је дана у Звездара театру доживео своју нову редитељску поставку. Након те прослављене представе из 1990. године и маестралног Бате Стојковића у улози пензионисаног полицијског службеника Луке Лабана, као и изврсног Богдана Диклића у улози писца под присмотром, сада те исте јунаке играју глумци опет огромног уметничког габарита. Ненада Јездича у улози лицајца и Игора Ђорђевића у улози писца Теодора Краја публика је испратила стојећим овацијама. Комад *Професионалац* говори о односу тзв. органа власти и обичног народа и тај загрљај „оних горе и оних доле“ због различитих друштвено историјских прилика је у овим крајевима увек био комплексан: понекад строг, понекад попустљив, увек сумњичав. Вибови афоризми, као и комади Душка Ковачевића, настајали су у комунистичко време, када је власт убичајено тренирала строгоћу, када су се признавали само „радници, сељаци и поштена интелигенција“, док је она непоштена“ завршавала у апсу. Постојале су одредбе без поговора

да није допуштено да баш свако буде „отворен“ колико хоће, али напети дијалози у овој представи између полицајца Луке Лабана и политички сумњивог писца говоре о томе да категорија слободе на Балкану никада није била једноставно питање. Србија је за читавог свог постојања све до данас била и остала „кућа на главној цади“, како је говорио славни антрополог Јован Цвијић, кроз коју су пролазили и Турци и Немци, и хајдучи и башибозуци, и стране војске и домаћи издајници. Смењивале су се у Србији револуције, преврати и разни идеолошки режими, бар последња два века, па су људи из власти и из опозиције једни другима свилен гајтан непрестано припремали. И прва и данашња верзија *Професионалаца* показују да линије између одређених категорија живота на овим просторима никада нису биле потпуно јасне, да сукоби нису били само идеолошки него и метафизички, док је сам живот куљао на Балкану као гејзир помешан од жучи и меда. И зато у овој представи полицајски иследник у пензији Лука Лабан може да каже Теји, писцу и директору издавачке куће, којег је пратио и шпијунирао 18 година: „То се зове смена власти. Док сам ја био шеф, ти си био клошар, сад си ти директор, а ја таксиста, што му дође исто што и клошар.“ И заиста, *Професионалац* је настао у једној од великих и типичних смена власти у Србији: 1990. године, када је једина странка у то време на челу државе са те власти силазила, а пењала се она друга, уз сијасет партија и партијица у опозицији. Тада се чинило да би се могла подвући црта под један облик ауторитарне контроле, премда је Душку Ковачевићу од почетка било јасно да

страхопоштовање народа према органима власти није само политичка чињеница него феномен једног менталитета и категорија дугог трајања. „Озна све дозна и Удба је наша судба“, говорило се деценијама. У том смислу, позоришне критике тог *Професионалаца* из 1990. године биле су растегнуте од антрополошких анализа до уметничких хвалоспева. Тако је критичар Влада Стаменковић у НИН-у писао како је ова представа била „хируршки прецизна дијагноза система у распаду“, дефинишући је као спој политичког трилера и црне комедије. Писао је о представи као „игри око живота и смрти“, такође и о томе како Ковачевић маестрално показује како полицајски досијеи постају једина права биографија интелектуалаца у тоталитарном друштву. Мухарем Первић пак био је фасциниран начином на који је Стојковић одиграо Луку Лабана, јер, како је приметио, Бата не игра „удбаша“ као карикатуру, већ као човека који са собом носи неку врсту мрачне, унутрашње отмености и свести о сопственом крају. „Ово су твоја сабрана дела која ти никад не би написао. Да није било мене и моје службе, ти данас не би имао ни једну једину написану реч која вреди“, говори Лука Лабан у представи писцу Теодору Крају.

Из свега до сада реченог, темељно одређење које би се могло приписати комадима Душка Ковачевића, па тако и његовој црној комедији *Професионалац*, и некада и данас јесте осећање времена на Балкану као непрестаног ванредног стања. Судбина Ковачевићевих јунака темељно произлази из хировитих историјских догађаја у земљи или држави која никако да се опорави од ратова и смена власти, која је непрестано у грчу и у сталној борби између хаоса и жеље да коначно почне мирно да живи. Зато су Ковачевићеве комади примарно црне комедије, а не рецимо нацифрани грађански водвиљи. Само преко те Ковачевићеве тужне политичке ироније стиже се до egzистенцијалне драме и психолошког заплета, а не обратно. Живот обичних људи, њихове љубави, наде и страхови, код Ковачевића су често пупчаном врпцом везани за политички барометар вишег реда, којег у правилу ти јунаци уопште нису свесни. „Пратио сам те и дању и ноћу, у кафанама, на јави и у сновима, и онда док си причао против власти, и онда када си лагао сам себе“, каже Лука Лабан писцу. Зато у Ковачевићевим комадима, па тако и у овој представи, нема ни победника ни губитника него су сви жртве политичких ветрова који дувају и витлају ју-

нацима како хоће. Нема зато ни хепиенда, већ се у *Професионалици*, након углавном излуђујућег животног ролеркостера, са сцене одлази у оживљима, али усправно, када се коначно схвати да смо у зброју идеала и илузија некако увек били на губитку. „Дошао сам да раздужим живот“, каже полицајац Лука Лабан писцу Теји Крају.

Након Бате Стојковића и Богдана Диклића, какав је у ствари данашњи *Професионалац*, са Ненадом Јездићем и Игором Ђорђевићем, те Аном Франић, која игра секретарицу, и Душком Ашковићем, у улози, како пише, „једног сасвим нормалног лудака“? И у једном и у другом случају реч је о глумцима прве позоришне лиге, са којима и једна и друга верзија представљају изведбене врхунце овог комада. Разлика је само у времену: прошло је 35 година и данашња верзија делује као старо добро вино, део једног наталоженог искуства које је некада деловало тако драматично, бурно и одсудно. Постоји и један парадокс када се данас гледа представа *Професионалац*. У односу на садашње време, које је технолошки и цивилизацијски крајње ледено и бездушно, то некадашње непрестано полицијско праћење „свог“ писца који спроводи оперативац Лука Лабан делује, окренуто на главу, некако људски, као разговор човека са човеком, са свом драмом тога разговора. Данас се налазимо под контролом камере, сателита и дронова које не можемо да лоцирамо, нити знамо ко њима управља, нити ћемо се са тим управљачима икада срести. Данас ће нам без милости та технологија доћи главе, за разлику од Луке Лабана, који је, какав год био, ипак, онако уз ракијицу, писцу Теодору Крају неколико пута спасио живот.

Некако смо преживели 20. век, а како је данас? Што би рекао Влада Булатовић Виб: „Данас живим од сутра. Сутра ћу схватити да данас нисам живео.“

Бојан Муњин (*НИН*, 4. март 2026)

AUTHOR

Listening again to the play I hadn't held in my hands for a long time, that story about change, I realized that everything is the same. Since the original writing of the play, apart from two scenes, I have not added anything. The entire debate between the policeman, a member of the State Security, and the writer feels as if the play were written yesterday. That is at once exciting, beautiful, and tragic. Incredibly, nothing has changed in forty years. I wrote it about forty years ago, with the then-government – communism – in mind. Then we had the arrival of so-called democracy and the departure of communism, which in fact never truly left, because in the minds of many people, it has remained politically identical to this day. And now, as we try to revive the play, we are essentially telling the same story as we did forty years ago.

DUŠAN KOVAČEVIĆ (MRĐENOVAC, 1948)

He is a Serbian playwright, screenplay writer, film director, and a member of the Serbian Academy of Sciences and Arts. Graduated in Dramaturgy from the Theater, Film, Radio, and Television Academy in Belgrade.

He was a dramaturge of the Belgrade Drama TV program from 1973 to 1978. From 1986 to 1988, he worked as an assistant professor at the Faculty of Dramatic Arts in Belgrade. Since 1998, he has been the director of Zvezdara Theater. In October 2000, he was elected a corresponding member of SASA and a full member in 2009. He was the ambassador of Serbia and Montenegro, and Serbia, in Portugal, from 2005 to 2006.

In his works, the sharp boundaries between genres are erased, leading to a blending of character comedy, comedy of manners, farce, and drama in the narrower sense, much like life itself is intertwined. He is often compared to Branislav Nušić as a playwright.

He wrote 21 dramas and 15 screenplays for films and television. He directed plays and films. His dramas have been staged in over 150 international theatres. He received four Sterijino Pozorje Awards: the Sterija Awards of Sterija's town of Vršac for contemporary drama and three Sterijino Pozorje Awards for Contemporary Dramas.

He wrote the following plays: *The Marathon Family* (1973), *Radovan III* (1973), *Balkan Spy* (1983), *St. George Slays the Dragon* (1986), *The Professional* (1990), *Tragedy Burlesque* (1991), *Larry Thompson*, *The Tragedy of a Youth* (1996), *Dress Rehearsal for a Suicide* (2008), *The Godfathers* (2012), *The birthday of Mr Nušić* (2014), and *Hypnosis of One Love* (2016). He also wrote the following film and television screenplays: *Who's Singin' Over There?* (1980), *The Marathon Family* (1982), *Balkan Spy* (1984), *The Meeting Point* (1989), *Underground* (1995), *Once Upon a Time There Was a Country* (1996), *The Professional* (2003), *St. George Slays the Dragon* (2009), and *Not Bad to be a Human* (2021).

He is a recipient of multiple awards, including two Golden Arena Awards, the Miloš Crnjanski Award, the Golden Palm at the Cannes Film Festival, the International Jury Award for the best film at the FIPRESCI Montreal, and the Ivo Andrić Award for Lifetime Achievement.

REVIEWS

TWO DAVIDS AGAINST GOLIATH

For a long time now, in the so-called comedies of Dušan Kovačević, it has been unnecessary to analyze Aristotelian rules for constructing dramatic action. And since the teacher's treatise on comedy has been lost, perhaps some diligent researcher might, based on Kovačević's numerous, proverbially long-lasting and renowned texts, establish a set of rules for writing comedy. The introduction to this review (more of a "case study") of *The Professional*, in its current version, is extensive, because this joy on stage and in the audience cannot be written about objectively. Only by watching Kovačević's plays does one grasp what they are made of: insight into the intimate, tragic problem of the main character, which, when the focus expands to the political and social context, reveals that this context caused it – and that engagement with politics, in the broadest sense, is the root of the inevitable downfall of that character and, consequently, of those around him. It also becomes clear that, through constant repetition, this process has become ritualized and cannot be prevented. Here, Kovačević regularly introduces the absurd, exaggerating human tragedy, yet with so much compassion for man and his suffering that the absurd turns into grotesque, and the hero into a biblical sufferer.

Teodor Teja Kraj (excellent Igor Đorđević) is the director of a failing publishing house, aware that he has been sacrificed. Only some irrational, stubborn cultural mission keeps him there, with high blood pressure, a shattered life, and a false sense of solidarity with the struggles of his secretary Marta (striking Ana Franić), crippled by a self-destructive bohemian lifestyle. After numerous versions – theatrical, film, and many international ones – *The Professional* hardly needs retelling; it is a benchmark of political theatre, as well known here as Shakespeare's *Hamlet*. On Teja's 48th birthday, he is visited by Luka Laban, a policeman who has, over twenty years of surveillance, turned Teja's biography into "collected works," and now "settles accounts" with them on that very day, before his troubling departure to the hospital. "I have settled my life," says Nenad Jezdić as Luka Laban – a line by which great actors are remembered, each in their own emotional interpretation of that "set-

ting." Nenad Jezdić belongs to a newer generation of actors, although already middle-aged. His life energy is as strong as the earth itself. A passion for truth, justice, and honor boils within him, and this is, in fact, his definition of the term "professional." Jezdić's Luka Laban will undoubtedly endure for a long time and will not become outdated with the physical aging of this unique artist. He is convincing in all his roles because he is immediate – he is that man, the one he portrays, because he truly is, not merely because he is supposed to be. The wide range of moods and reactions that Kovačević offers as endless possibilities in his text serves Jezdić as a platform to shape the enigmatic Luka Laban this time as a man playing it safe, someone who has nothing left to lose, which makes him calm, paradoxically for a policeman, almost a man of God. His playing of the accordion is unforgettable, another striking turn in the many signs of his acting genius. And when he parts "as a human being" from the memory-shaken Teja Kraj, Laban goes off to the hospital. But this time, we are certain he will come out of it and return to his taxi, because his battle against Goliath – the system that devours people, even its own – is not over. It cannot and must not be, so that this play may remain, for many years to come, as painfully relevant and as healing as it is now. And the core motive behind its creation – the futile struggle with the "deep state" – will always and everywhere, unfortunately, be "here and now."

Dragana Bošković (*Večernje novosti*, February 23, 2026)

IN THE COMPANY OF CERTAIN SUFFERING

The new stage interpretation of Dušan Kovačević's *The Professional* has reminded us, first and foremost, of its outstanding qualities – of a subject whose significance, unfortunately, has not diminished since it was written and first performed – but also of the way it is shaped: the recognizable, tragicomic, distinctly Kovačević style of dramatic writing, here somewhat less uproariously comic due to a deeper dramatic focus. First staged at Zvezdara Theatre in 1990, also directed by Dušan Kovačević, the play is valuable because it painfully and truthfully dissects the problems of surveillance, monitoring, and control in a society of restricted freedoms. In that detailed dissection, it offers numerous sobering insights into the mechanisms of power, changes of government, and the treatment of its loyal representatives. Alongside the (tragic) confirmation of the text's

undiminished value, this new staging of *The Professional* also brings exceptional acting, allowing the audience to surrender to the performers' skill in conveying the complexity of relationships between the main characters.

Igor Đorđević portrays Teodor–Teja with ease: a writer and director of a publishing house, once a rebellious student, a passionate and outspoken opponent of communism and Tito's rule, which earned him, already in his student days, a devoted shadow, Luka Laban, a policeman and member of the State Security service, who followed him closely for eighteen years. Nenad Jezdić builds the character of Luka, the Professional, just as authentically: seemingly mild, up to a certain point, beyond which an icy cruelty surfaces, along with a propensity for violence, carried out without much reflection or moral dilemma – violence that feels innate, part of his very bloodstream. Their performances are individually precise and convincing, fully rounded in their creation of distinct characters, but also compelling in partnership; their relationship is alive, dynamic, carefully woven, and deeply developed. On stage, the formation of this unusual, absurd friendship is credibly depicted, accompanied (inevitably) by successive glasses of rakija. Teja's initial distrust and restraint give way under repeated blows of truth, through a series of revelations about details from his past – blurred and unresolved, among other things, by vast amounts of alcohol consumed. Changes in the character's attitude and behavior are also reflected in the costume design: from formal office neatness, a fine suit that represents him in the business environment, to considerable dishevelment – an untucked shirt and staggering about with a fur cap, found in Luka's suitcase among his lost belongings (costumes by Dragica Laušević). The set design is likewise grounded in realism, depicting Teodor's office marked by portraits of our renowned writers. Ana Franić plays Teodor's seductive, affectionate secretary and lover, while Duško Ašković creates a typical Kovačević-style madman who bursts into the office in one scene, threatening and dissatisfied with the publisher's treatment of his manuscript.

Dušan Kovačević's direction offers no surprises in terms of a lack of ambition to develop a richer stage language, which would, of course, always be welcome, especially in a new staging of a contemporary classic.

The experience and evaluation of a performance are closely tied to context, that is, to the current production landscape. In this regard, it should be noted that this production of *The Professional* arrived amid a wave of

Belgrade premieres of aggressive, crude, populist comedies (*The People's Deputy*, *Ode to Joy*, *Ubu Roi*). In comparison – an inevitable perspective for a professional viewer (critic) – Kovačević's production stands out in value through its honest and consistent acting craft, and through its multilayered, challenging meanings whose (tragic) brilliance does not fade.

Ana Tasić (*Politika*, March 10, 2026)

THE PROFESSIONAL IN A LAND OF BILE AND HONEY

There is an old aphorism by Vladimir Bulatović Vib from the socialist era that begins with the question: "What is democracy?" It is quickly followed by Vib's lucid answer: "Democracy is when you are not imprisoned because you have been open." In those times, when democracy had to be bargained for, Dušan Kovačević's famous black comedies were also being created. His most frequently performed play, *The Professional* – staged not only across Yugoslavia but from San Francisco to Istanbul and back – has recently received a new directorial production at Zvezdara Theatre. After the celebrated 1990 production, with the masterful Bata Stojković as the retired police officer Luka Laban and the excellent Bogdan Diklić as the writer under surveillance, the same characters are now portrayed by actors of equally remarkable artistic stature. Nenad Jezdić as the policeman and Igor Đorđević as the writer Teodor Kraj were rewarded with a standing ovation from the audience. *The Professional* explores the relationship between the so-called authorities and ordinary people, and that embrace of "those above and those below," shaped by various socio-historical circumstances, has always been complex in this region: sometimes strict, sometimes lenient, always suspicious. Vib's aphorisms, like Kovačević's plays, were created in communist times, when authority routinely exercised severity, when only "workers, peasants, and the honest intelligentsia" were recognized, while the "dishonest" ended up behind bars. There were unquestioned rules that not everyone was allowed to be "open" as much as they wished, yet the tense dialogues in this play between the policeman Luka Laban and the politically suspect writer reveal that the category of freedom in the Balkans has never been a simple matter. Throughout its existence up to the present day, Serbia has been and remained a "house on the main road," as the renowned anthropologist Jovan Cvijić put it – a place through which have passed Turks and Germans, hajduks and bashi-bazouks, foreign armies and domestic traitors. Revolutions, coups, and various ideo-

logical regimes have alternated in Serbia for at least the past two centuries, with those in power and those in opposition constantly preparing the silken cord for one another. Both the original and the current version of *The Professional* demonstrate that the boundaries between certain categories of life in this region have never been entirely clear, that conflicts have not been merely ideological but also metaphysical, while life itself

in the Balkans has surged like a geyser, mixed with bile and honey. That is why, in this play, the retired police investigator Luka Laban can say to Teja, the writer and director of a publishing house whom he followed and spied on for eighteen years: "That's what you call a power shift. When I was the boss, you were a bum; now you're the boss, and I'm a taxi driver – which amounts to the same as being a bum." And indeed, *The Professional* emerged during one of the major and typical power shifts in Serbia: in 1990, when the sole ruling party was stepping down, and another was rising, accompanied by a multitude of parties and minor factions in opposition. At the time, it seemed possible to draw a line under one form of authoritarian control, although Dušan Kovačević understood from the very beginning that the people's awe of authority was not merely a political fact but a phenomenon of mentality, a category of long duration. "The secret police know everything, and the secret police is our fate," people used to say for decades. In that sense, theatre criticism of *The Professional* in 1990 ranged from anthropological analysis to artistic praise. Thus, critic Vlada Stamenković wrote in *NIN* that the play was a "surgically precise diagnosis of a system in collapse," defining it as a blend of political thriller and black comedy. He described it as a "game around life and death," and noted how Kovačević masterfully shows that police files become the only true biography of intellectuals in a totalitarian society. Muharem Perčić, on the other hand, was fascinated by the way Stojković portrayed Luka Laban, observing that he did not play a secret policeman as a caricature, but as a man who carries within himself a kind of dark, inner refinement and an awareness of his own end. "These are the collected works that you would never have written. If it hadn't been for me and my service, today you wouldn't have a single word worth anything," Luka Laban tells the writer Teodor Kraj in the play.

From everything said so far, a fundamental definition that can be applied to the plays of Dušan Kovačević – including his black comedy *The Professional*, both then and now – is the sense of time in the Balkans as a permanent state of emergency. The fate of Kovačević's characters arises directly from capricious historical events in a country that never quite manages to recover from wars and power shifts, a country constantly caught in tension, in a perpetual struggle between chaos and the desire to finally live in peace. That is why Kovačević's plays are primarily black comedies, rather than polished bourgeois vaudevilles. Only through that sad political irony does one arrive at existential drama and

psychological conflict – not the other way around. The lives of ordinary people – their loves, hopes, and fears – are, in Kovačević's work, often umbilically tied to a higher-order political barometer, of which the characters themselves are usually completely unaware. "I followed you day and night, in taverns, in waking life and in dreams, both when you spoke against the government and when you lied to yourself," Luka Laban tells the writer. That is why, in Kovačević's plays, including this production, there are neither winners nor losers – everyone is a victim of political winds that blow and toss the characters about at will. There is no happy ending either: in *The Professional*, after a largely maddening roller coaster of life, the characters leave the stage scarred but upright, once they finally understand that, in the sum of ideals and illusions, they have somehow always been at a loss. "I came to settle my life," says the policeman Luka Laban to the writer Teja Kraj.

After Bata Stojković and Bogdan Diklić, what is *The Professional* like today, with Nenad Jezdić and Igor Đorđević, along with Ana Franić as the secretary and Duško Ašković in the role, as it is described, of "a completely ordinary madman"? In both cases, these are actors of the highest theatrical rank, and both versions represent performance peaks of this play. The only difference lies in time: 35 years have passed, and today's version feels like a fine, aged wine, part of an accumulated experience that once seemed so dramatic, turbulent, and decisive. There is also a paradox in watching *The Professional* today. Compared to the present, which is technologically and civilizationally cold and soulless, that earlier, constant police surveillance of "their" writer carried out by operative Luka Laban now appears, in a strange reversal, almost human – a conversation between two people, with all the drama that such a conversation entails. Today, we live under the control of cameras, satellites, and drones that we cannot locate, whose operators we do not know, and whom we will never meet. Today, that technology may destroy us without mercy, unlike Luka Laban, who, whatever else he may be, over a glass of rakija, saved the writer Teodor Kraj's life more than once.

We somehow survived the twentieth century – but what about today? As Vlada Bulatović Vib once said: "Today I live off tomorrow. Tomorrow I will realize that I did not live today."

Bojan Munjin (*NIN*, March 4, 2026)